

بررسی تطبیقی قوانین و مقررات ایران با مفاد موافقت‌نامه تریپس در زمینه حق نسخه‌برداری و حقوق مرتبط

وحید بزرگی^۱

چکیده

پس از پذیرش درخواست الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت در ۵ خرداد ۱۳۸۴، ایران عملاً وارد فرایند مذاکره الحاق به این سازمان شد. در این فرایند یکی از کارهایی که باید انجام گیرد انطباق قوانین و مقررات کشور متقاضی الحاق با قواعد و مقررات سازمان جهانی تجارت از جمله در زمینه حقوق مالکیت فکری است. در این راستا، در مقاله حاضر قوانین و مقررات ایران با مفاد موافقت‌نامه تریپس در زمینه حق نسخه‌برداری و حقوق مرتبط مقایسه شده است. نتایج این بررسی مقایسه‌ای نشان می‌دهد که در نظام حقوق مالکیت فکری ایران در حوزه مذکور، کمبودها و مغایرت‌های زیادی از جمله در مورد آثار مورد حمایت، مدت حمایت، حقوق مرتبط یا جانبی، حقوق اجاره‌ای، حق انتفاع پدیدآورندگان از فروش مجدد، نحوه شناسایی پدیدآورنده، محدودیت‌ها و استثنای مجاز و شرایط حمایت وجود دارد که بهتر است قانون جدیدی در این زمینه تدوین و تصویب شود.

واژه‌های کلیدی

موافقت‌نامه تریپس، کنوانسیون برن، حق نسخه‌برداری، حقوق مرتبط یا جانبی،
نظام حقوق مالکیت ادبی و هنری ایران

تاریخ دریافت: ۹۲/۰۹/۳۰

تاریخ پذیرش: ۹۲/۱۱/۲۳

۱. دانشیار روابط بین‌الملل مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

vbozorgi@yahoo.com

❖ مقدمه

پس از آنکه ایران در ۲۸ تیر ۱۳۷۵ (۱۹ ژوئیه ۱۹۹۶) درخواست الحاق خود را به سازمان جهانی تجارت تسلیم کرد و سرانجام این درخواست در ۵ خرداد ۱۳۸۴ (۲۶ مه ۲۰۰۵) به اجماع^۱ اعضای سازمان مذکور رسید، ایران عملاً وارد فرایند مذاکره الحاق به این سازمان شد که پیشبرد موفقیت‌آمیز آن به تمهیدهای بسیاری احتیاج دارد. یکی از این تمهیدها، انطباق قوانین و مقررات کشور متقاضی الحاق با قواعد و مقررات سازمان جهانی تجارت از جمله در زمینه حقوق مالکیت فکری و به عبارت دیگر رفع کمبودها و مغایرت‌های قانونی کشور متقاضی الحاق است. قواعد و مقررات سازمان جهانی تجارت در زمینه حقوق مالکیت فکری در موافقت‌نامه جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری (تریپس)^۲ تبلور یافته است. موافقت‌نامه تریپس از سه بخش اصلی تشکیل می‌شود: ۱. مفاد عمومی یا کلی؛ ۲. مفاد حاوی ضوابط یا استانداردهای حمایت از حقوق مالکیت فکری و ۳. مفاد مربوط به اجرای حقوق مالکیت فکری. در مقاله حاضر، به دلیل محدودیت حجم مقاله، نمی‌توان به مفاد موافقت‌نامه تریپس پرداخت و به ناچار صرفاً به یافته‌های بررسی مقایسه‌ای مفاد خاص موافقت‌نامه در مورد حق نسخه‌برداری^۳ و حقوق مرتبط یا جانبی^۴ و قوانین و مقررات مرتبط ایران پرداخته می‌شود. در اینجا، به‌طور خلاصه باید گفت که در مفاد عمومی یا کلی موافقت‌نامه به مسائلی مانند اهداف و اصول، اتباع، کنوانسیون‌ها یا موافقت‌نامه‌های بین‌المللی مرتبط و خاتمه یا استیفای حقوق^۵ اشاره شده است. در واقع، در این زمینه، در برخی از مواد موافقت‌نامه تریپس به اهداف و مسائل کلی اشاره شده است یا صرفاً حاوی مفادی اختیاری هستند و متضمن تعهدی الزام‌آور برای اعضا نیستند. برخی از مواد موافقت‌نامه هم به مسائلی اشاره کرده‌اند

1. Consensus
2. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS)
3. Copyright
4. Related Rights
5. Exhaustion

برای توضیح مفصل‌تر مسئله استیفا یا خاتمه حقوق، ر. ک. به: بزرگی، ۱۳۸۵ و حبیبی و شاکری، ۱۳۸۹.

(مثل الزام رعایت برخی از مواد برخی از کنوانسیون‌های بین‌المللی) که در قسمت‌های بعدی به مفاد مرتبط آنها پرداخته می‌شود. در مورد مواد دیگر که حاوی تعهدهایی الزام‌آورند (مثل تعهد رفتار ملی^۱ و تعهد رفتار دولت کامله‌الوداد^۲) باید اشاره کرد که در بسیاری از قوانین ایران به‌ویژه در زمینه حقوق مالکیت صنعتی، تبعیضی بین اتباع داخلی و خارجی وجود ندارد و اگر در برخی از قوانین ایران هم چنین تبعیضی وجود داشته باشد (مثل قوانین مربوط به حق نسخه‌برداری)، باز هیچ ماده‌ای در قوانین داخلی ایران در مورد اعطا و حمایت از حقوق مالکیت فکری وجود ندارد که اجرای قواعد رفتار ملی و رفتار دولت کامله‌الوداد را منع کند. عضویت ایران در کنوانسیون‌ها و موافقت‌نامه‌های متعدد بین‌المللی حاوی قواعد مذکور هم نشان می‌دهد که در ایران منعی برای پذیرش و رعایت قواعد مذکور در صورت وجود رفتار و معاهده متقابل وجود ندارد. شایان ذکر است که طبق ماده ۹ قانون مدنی ایران، مقررات عهدی که بر طبق قانون اساسی بین دولت ایران و سایر دولت‌ها منعقد شود، در حکم قانون و در نتیجه لازم‌الاجراست.

در مفاد موافقت‌نامه تریپس در مورد اجرای حقوق مالکیت فکری، به رویه‌ها و وسایل جبران خسارت حقوقی، اداری و کیفری، اقدام‌های موقتی (تأمینی) و مرزی پرداخته شده است که در این زمینه هم با توجه به مفاد قوانین و مقررات عام و خاص ایران به‌نظر می‌رسد این قوانین و مقررات، الزام‌های موافقت‌نامه تریپس را برآورده می‌سازند.^۳

با این توضیح، هدف مقاله حاضر، بررسی و مقایسه قوانین و مقررات ایران با مفاد خاص موافقت‌نامه تریپس در زمینه حق نسخه‌برداری و حقوق مرتبط یا جانبی به‌منظور استخراج کمبودها و مغایرت‌های قانونی ایران برای الحاق به سازمان جهانی تجارت در حوزه مذکور است. با توجه به هدف کاربردی مقاله حاضر و با توجه به الزام محدودیت

1. National Treatment
2. Most-favoured-nation Treatment

۳. برای توضیح بیشتر درباره مسائل اجرایی از جمله اقدام‌های موقتی و مرزی، ر. ک. به: امیری، ۱۳۸۸؛ صادقی و شیخی، ۱۳۸۵ و ۱۳۸۸؛ طارم‌سری، ۱۳۸۶؛ حبیبی و شاکری، ۱۳۸۹ ب.

حجم مقاله، صرفاً به یافته‌های مقایسه‌ای اشاره شده است و خوانندگان عزیز برای توضیح مفصل مفاد مذکور می‌توانند به منابع آموزشی موجود مراجعه کنند.^۱

در اینجا فهرست‌وار باید اشاره شود در انجام نوشتار حاضر، قوانین و مقررات زیر مورد مطالعه قرار گرفته‌اند که بعضی از آنها بیشتر به ضوابط و استانداردهای حمایت و باقی به مسائل اجرایی مربوط می‌شوند: قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان (۱۳۴۸) و آیین‌نامه اجرایی آن (۱۳۵۰) همراه با اصلاحیه ۱۳۸۹ آن؛ قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی (۱۳۵۲)؛ قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای (۱۳۷۹) و آیین‌نامه اجرایی آن (۱۳۸۳)؛ قانون تجارت الکترونیکی (۱۳۸۲)؛ قانون اساسی (۱۳۵۸)؛ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی (۱۳۸۶)؛ قانون امور گمرکی (۱۳۹۰)؛ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده) (۱۳۷۵)؛ قانون مسئولیت مدنی (۱۳۳۹)؛ قانون مدنی (۱۳۰۷)؛ قانون آیین دادرسی مدنی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (۱۳۷۹)؛ آیین‌نامه اصلاحی قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب (۱۳۸۱) و آیین‌نامه اجرایی ماده ۳۳ قانون اصلاح پاره‌ای از قوانین دادگستری (۱۳۸۴).

بررسی تطبیقی قوانین و مقررات ایران با مفاد موافقت‌نامه تریپس

در بند ۱ ماده ۹ موافقت‌نامه آمده است که اعضا باید مواد ۱ تا ۲۱ کنوانسیون برن^۲ (۱۹۷۱) و پیوست آن را رعایت کنند ولی حقوق یا تعهدهایی در مورد حقوق اعطایی به موجب ماده ۶ دوم این کنوانسیون یا حقوق ناشی از آن ندارند.^۳ در واقع، در این ماده،

۱. برخی از منابع آموزشی سوئدمنند در این زمینه عبارت‌اند از: آیتی، ۱۳۷۵؛ زرکلام ۱۳۸۸ و امامی ۱۳۸۶. همچنین، می‌توان به منابع انگلیسی زیر مراجعه کرد: WTO 2011; Taubman, Wager and Watal 2012; and WIPO 2008.

2. Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works

۳. در نقل مفاد موافقت‌نامه تریپس، با قدری جرح و تعدیل، از منابع زیر استفاده شده است: سازمان جهانی تجارت، ۱۳۸۵: ۵۲۳-۴۸۶ و WTO, 2002: 320-353. در تفسیر مفاد موافقت‌نامه تریپس نیز عمدتاً از دو اثر معتبر زیر استفاده شده است: WTO, 2012 and UNCTAD-ICTSD, 2005. برای مشاهده متن کنوانسیون‌های مربوط به حقوق مالکیت فکری، ر. ک. به پایگاه اینترنتی سازمان جهانی مالکیت فکری: <http://wipo.int/treaties/en>. برای بررسی مقایسه‌ای موافقت‌نامه تریپس و کنوانسیون‌های تحت نظارت سازمان جهانی مالکیت فکری هم ر. ک. به: سازمان جهانی مالکیت فکری، ۱۳۸۴ و منبع انگلیسی زیر: WIPO, 1997.

به جای تکرار مفاد ماهوی کنوانسیون برن، با ارجاع به آنها رعایت آنها را برای اعضا الزامی ساخته است. این ماده اعضای سازمان جهانی تجارت را ملزم به پیوستن به کنوانسیون برن نمی‌کند و فقط آنها را ملزم به رعایت مفاد مذکور از کنوانسیون می‌سازد. در سطور بعد به این مفاد کنوانسیون پرداخته می‌شود. ولی در اینجا باید اشاره کنیم که طبق بند ۱ ماده ۹ موافقت‌نامه تریپس، اعضا از رعایت ماده ۶ دوم کنوانسیون معاف شده‌اند. ماده مذکور به حقوق معنوی یا اخلاقی^۱ پدیدآورندگان مربوط می‌شود که طبق ماده ۹ موافقت‌نامه تریپس در چارچوب سازمان جهانی تجارت قابل طرح نیست.^۲ با حذف تعهد به حقوق اخلاقی در موافقت‌نامه تریپس، مقررات دیگری هم که به‌نحوی متضمن حمایت از حقوق اخلاقی می‌باشند از موافقت‌نامه مستثنی می‌شوند، مقرراتی مانند بند ۳ ماده ۱۰ (در مورد ذکر نام پدیدآورنده یا مؤلف در زمانی که قسمتی از اثر او نقل می‌شود)، بند ۲ ماده ۱۱ مکرر (در مورد حقوق اخلاقی مؤلف نسبت به پخش رادیوتلوویزیونی یا عرضه عمومی اثر) و بند ۳ ماده ۴ پیوست کنوانسیون (در مورد ذکر نام مؤلف در آثاری که طبق مجوز اجباری^۳ مورد ترجمه و تکثیر قرار می‌گیرند).

الف. آثار مورد حمایت

با مقایسه قوانین و مقررات ایران با مفاد موافقت‌نامه تریپس می‌توان به کمبودها و مغایرت‌های زیر در نظام حقوقی ایران اشاره کرد:

در بند ۲ ماده ۹ موافقت‌نامه تریپس آمده است که حمایت از حق نسخه‌برداری شامل نمودهای عینی می‌شود و نه چیزهایی مانند ایده‌ها، رویه‌ها، روش‌های اجرایی یا مفاهیم ریاضی. قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان در مورد وضعیت

1. Moral Rights

۲. برای توضیح مفصل حقوق معنوی یا اخلاقی، از جمله، ر. ک. به: زرکلام، ۱۳۸۸: ۱۴۸-۱۰۶؛ امامی، ۱۳۸۶: ۲۴۷-۲۲۷ و آیتی، ۱۳۷۵: ۱۴۲-۱۳۳.

همچنین، می‌توان به منبع انگلیسی زیر مراجعه کرد: WIPO, 2002: 75-84

3. Compulsory Licence

حقوقی ایده‌ها ساکت است و به‌طور صریح به حمایت نکردن از ایده‌ها اشاره نشده است، ولی طبق نظر برخی نویسندگان، از نحوه نگارش ماده ۲ قانون مذکور می‌توان استنباط کرد که «پیدایش»، «بیان»، «ظهور» و «ایجاد»، شرط حمایت از اثر است و چنانچه چیزی در حد ایده باقی بماند و نمود خارجی نیابد، قابل حمایت نیست (ر.ک. به: زرکلام، ۱۳۸۸: ۳۲ - ۳۱). در زمینه آثار مورد حمایت، با مطالعه قوانین داخلی ایران می‌توان استنباط کرد که صرف‌نظر از برخی تفاوت‌های لفظی بین مفاد قوانین ایران (ماده ۲ قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان و ماده ۱ قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای) و مفاد موافقت‌نامه تریپس و کنوانسیون برن (ماده ۲ و ماده ۲ دوم کنوانسیون و ماده ۱۰ موافقت‌نامه)، در قوانین داخلی ایران، بر خلاف کنوانسیون برن، به موارد زیر در حوزه آثار مورد حمایت اشاره نشده است:

۱. آثار شفاهی مانند سخنرانی‌ها، خطابه‌ها، موعظه‌ها و سایر آثار دارای ماهیت مشابه. البته در عین حال که ماده ۲ کنوانسیون، حمایت از موارد مذکور را الزامی ساخته است، در همین ماده، حمایت از «سخنرانی‌های سیاسی و سخنرانی‌های ایرادشده در جریان رسیدگی‌های قضایی» و همچنین شرایط استفاده از سخنرانی‌ها، خطابه‌ها و سایر آثار دارای ماهیت مشابه برای مقاصد اطلاع‌رسانی، به اختیار اعضا واگذار شده است، گو اینکه در ماده مذکور آمده است پدیدآورندگان آثار مذکور، از حق انحصاری تدوین آثار خود در یک مجموعه برخوردارند که طبق قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان هم اگر سخنرانی‌ها و خطابه‌ها در شکل مادی ارائه شوند می‌توانند به‌عنوان آثار مکتوب یا آثار سمعی و بصری مورد حمایت قرار گیرند؛

۲. متون رسمی قانونی، اداری و قضایی. در ماده ۲ کنوانسیون برن، حمایت از این متون و ترجمه آنها به اختیار اعضا واگذار شده، ولی قانون داخلی در این زمینه ساکت است؛

۳. اخبار روزانه یا مطالب متفرقه دارای ماهیت صرفاً مطبوعاتی. در ماده ۲

کنوانسیون برن، موارد مذکور، از حمایت کنوانسیون مستثنی شده‌اند، ولی قانون داخلی در این زمینه سکوت کرده است.^۱

ب. حقوق اعطایی

با مقایسه قوانین و مقررات ایران با مفاد موافقت‌نامه تریپس در مورد حقوق پدیدآورندگان، به نظر می‌رسد حقوقی که در قوانین ایران از جمله در مواد ۳ و ۴ قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان برشمرده شده است عمدتاً حقوق پیش‌بینی شده در موافقت‌نامه تریپس و کنوانسیون برن را برآورده می‌سازد، ولی طبعاً از نظر نگارشی با آنها تفاوت دارد و در صورت اصلاح قوانین داخلی برای الحاق به نهادهای و اسناد بین‌المللی بهتر است از زبان آن اسناد استفاده شود تا زمینه بروز ابهام و اختلاف، محدودتر شود. با این حال، باید اضافه کرد در مورد حقوق اجاره‌ای که از جمله در ماده ۱۱ موافقت‌نامه تریپس به آن پرداخته شده است، در قوانین ایران اشاره صریح و روشنی دیده نمی‌شود و فقط به امکان انتقال حقوق مادی پدیدآورندگان به دیگران اشاره شده است که در این زمینه قوانین داخلی نیاز به اصلاح دارند. قوانین داخلی ایران در زمینه حق انتفاع پدیدآورندگان از فروش مجدد آثار هنری اصیل و نسخه‌های خطی اصیل خود پس از نخستین واگذاری هم ساکت است، گو اینکه ماده ۱۴ سوم کنوانسیون برن در این زمینه برای کشورها اختیاری است. اصولاً قوانین داخلی ایران در مورد مسئله استیفا یا خاتمه حقوق که در ماده ۶ موافقت‌نامه تریپس به آن اشاره شده، ساکت است. در مورد نحوه شناسایی پدیدآورنده هم که در ماده ۱۵ کنوانسیون برن به آن اشاره شده، در قوانین داخلی ایران به‌طور روشن و صریح به این موضوع اشاره نشده است.^۲

۱. برای مشاهده نظری در این زمینه که قدری متفاوت است، ر. ک. به: میرحسینی، ۱۳۸۵: ۲۳۵.

۲. در مورد شناسایی پدیدآورنده در حقوق ایران، از جمله، ر. ک. به: آیتی، ۱۳۷۵: ۱۰۹-۱۰۷؛ امامی، ۱۳۸۶: ۱۴۰-۱۲۵ و زرکلام، ۱۳۸۸: ۹۰-۸۴.

ج. حقوق جانبی

در قوانین ایران به حقوق جانبی یا حقوق مستقل اجراکنندگان، تولیدکنندگان آثار صوتی و سازمان‌های پخش رادیو تلویزیونی اشاره نشده است و به همین دلیل در قوانین ایران باید مفادی درباره حقوق جانبی اضافه شود.

د. مدت حمایت

در زمینه مدت حمایت می‌توان به نقایص زیر در قوانین داخلی ایران در مقایسه با مفاد موافقت‌نامه تریپس و کنوانسیون برن اشاره کرد:

۱. در قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای، مدت حمایت از نرم‌افزارهای رایانه‌ای و مجموعه‌های داده‌ها، ۳۰ سال از تاریخ پدید آمدن ذکر شده است که مطابق با ماده ۱۰ موافقت‌نامه تریپس باید به ۵۰ سال پس از مرگ پدیدآورنده تغییر یابد (اگر در قالب حق نسخه‌برداری، مورد حمایت قرار گیرند)؛

۲. در قوانین ایران به حقوق جانبی به‌عنوان حقوقی مستقل و به همین دلیل به مدت حمایت از این حقوق نیز اشاره نشده است و فقط در ماده ۵ قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، ذیل حقوق مادی پدیدآورنده به مواردی مانند حق واگذاری حقوق مربوط به تهیه فیلم‌های سینمایی و تلویزیونی و مانند آن، نمایش صحنه‌ای، ضبط تصویری یا صوتی اثر یا پخش از رادیو و تلویزیون و وسایل دیگر اشاره شده است. بر این اساس، در قوانین ایران باید مفادی درباره حقوق جانبی و مدت حمایت از آنها اضافه شود؛

۳. در ماده ۱۶ قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، مدت حمایت از آثار سینمایی، ۳۰ سال از تاریخ عرضه ذکر شده است که طبق بند ۲ ماده ۷ کنوانسیون برن باید به ۵۰ سال پس از عرضه عمومی اثر با رضایت صاحب یا در صورت عدم عرضه عمومی اثر تا ۵۰ سال پس از ساخت اثر، تا ۵۰ سال پس از ساخت اثر تغییر یابد؛

۴. قوانین داخلی ایران در مورد آثار دارای پدیدآورنده گمنام یا با نام مستعار ساکت است؛

۵. در ماده ۱۶ قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، مدت حمایت از آثار متعلق به اشخاص حقوقی، ۳۰ سال از تاریخ نشر یا عرضه ذکر شده است که طبق ماده ۱۲ موافقت‌نامه تریپس، مدت حمایت از این‌گونه آثار، غیر از اثر عکاسی یا اثری از هنر کاربردی، باید حداقل ۵۰ سال پس از پایان سال انتشار مجاز اثر یا در صورت عدم چنین انتشار مجازی ظرف ۵۰ سال پس از خلق اثر، ۵۰ سال پس از پایان سال خلق آن باشد.

ه. محدودیت‌ها و استثنایها

محدودیت‌ها و استثنایهای مذکور در قوانین و مقررات ایران چندان با مفاد مرتبط موافقت‌نامه تریپس و کنوانسیون برن تعارض ندارد و فقط به نظر می‌رسد مفاد تبصره ماده ۷ «قانون حمایت از حقوق مؤلفان و...» مبنی بر الزامی نبودن ذکر مأخذ در جزوهای آموزشی با مفاد بند ۳ ماده ۱۰ کنوانسیون برن سازگار نیست.

در پایان این بررسی تطبیقی باید اشاره کرد که برخی از مسائل مطرح شده در کنوانسیون برن عمدتاً در صورت الحاق به موافقت‌نامه‌های بین‌المللی موضوعیت می‌یابند و لزومی ندارد در قوانین داخلی کشورها چندان به آنها اشاره شود، مانند مسائلی که در ماده ۳ درباره اشخاص مورد حمایت، ماده ۵ درباره اصول اساسی کنوانسیون و تعریف کشور مبدأ، ماده ۱۸ درباره عطف به ماسبق نشدن یا پیوست کنوانسیون درباره مجوزهای اجباری مطرح شده است. در این زمینه شاید کافی باشد که با اضافه کردن مقرره‌ای در قوانین داخلی در مورد معاهده‌های بین‌المللی، الحاق به نهادها و اسناد بین‌المللی پیش‌بینی شود. با این حال، در صورتی که قرار باشد قوانین داخلی اصلاح شوند، افزودن موادی برای استفاده از انعطاف‌های پیش‌بینی شده در موافقت‌نامه تریپس و کنوانسیون برن از جمله موضوع مجوزهای اجباری سودمند است.

نتیجه‌گیری

همان‌طور که دیدیم، مقایسه قوانین و مقررات ایران با مفاد موافقت‌نامه تریپس نشان می‌دهد در نظام حقوق مالکیت فکری ایران در مورد حق نسخه‌برداری و حقوق جانبی، کمبودها و مغایرت‌های زیادی وجود دارد که بهتر است قانون جدیدی در این زمینه تدوین و تصویب شود. برای پرهیز از تکرار مطالب، فقط اشاره می‌شود که کمبودها و مغایرت‌های موجود در این زمینه به مسائلی مانند آثار مورد حمایت، مدت حمایت، حقوق مرتبط یا جانبی، حقوق اجاره‌ای، حق انتفاع پدیدآورندگان از فروش مجدد، نحوه شناسایی پدیدآورنده، محدودیت‌ها و استثنای مجاز و شرایط حمایت مربوط است.

البته در اینجا باید اضافه کرد که تجربه فرایند مذاکره‌ها و پرسش و پاسخ حین آن نشان داده است که اعضای سازمان جهانی تجارت از صرف انطباق قوانین و مقررات کشور متقاضی الحاق با قواعد و مقررات سازمان جهانی تجارت فراتر رفته و در پی حصول اطمینان از اجرای مؤثر حقوق مالکیت فکری از جمله جلوگیری مؤثر از نقض حقوق مالکیت فکری برآمده‌اند. برای مثال، اعضای گروه کاری الحاق کشورها، در مورد مسائلی مانند آمار درخواست و ثبت مصادیق مالکیت فکری و مدت زمان ثبت آنها و تعداد کارکنان مربوط، آمار جرائم کشف‌شده و رسیدگی‌های قضایی، آمار شکایت‌ها یا درخواست‌های تجدیدنظر و مدت زمان رسیدگی به آنها و برنامه‌های آموزش عمومی و آموزش مقامات دستگاه‌های مرتبط نیز از کشورهای متقاضی الحاق سؤال کرده‌اند.^۱ بر این اساس، ایران مثل سایر کشورهای متقاضی الحاق، علاوه بر انطباق قوانین و مقررات خود با قواعد و مقررات سازمان جهانی تجارت باید برای توسعه بسترهای اجرای مؤثر حقوق مالکیت فکری از طریق اقدام‌هایی نظیر تسهیل رویه‌های فرایندهای مختلف نظام حمایت از حقوق مالکیت فکری، ایجاد پایگاه‌های

۱. برای آشنایی مفصل‌تر با پرسش‌های اعضای گروه کاری الحاق کشورها، از جمله، ر. ک. به فتیحی‌زاده و بزرگی، ۱۳۸۳، فصل یازدهم.

اطلاعاتی در دستگاه‌های مرتبط، تربیت و استخدام کارشناسان کافی در بخش‌های مختلف، توسعه دادگاه‌های تخصصی و تربیت قضات متخصص حوزه‌های مختلف حقوق مالکیت فکری و فعال‌تر کردن گمرک تلاش کند. در همین راستا باید به‌طور جداگانه تأکید شود که در ماده ۶۹ موافقت‌نامه تریپس از اعضا خواسته شده است که نقاط تماسی برای تسهیل همکاری اعضا در مقابله با تجارت بین‌المللی کالاهای غیرمجاز ایجاد کرده و به‌ویژه همکاری و مبادله اطلاعات میان مقامات گمرکی را ارتقا بخشند. بر این اساس، ایران هم باید برای ایجاد و تقویت پایگاه‌های اطلاعاتی در دستگاه‌های مسئول حقوق مالکیت فکری از جمله گمرک اقدام کند.

منابع و مأخذ

الف. منابع فارسی

- اسلامی، شیرزاد، (۱۳۸۸). *مجموعه قوانین مالکیت‌های فکری*. تهران: مجد.
- امامی، اسدالله، (۱۳۸۶). *حقوق مالکیت معنوی*. جلد اول: *حقوق مالکیت ادبی، هنری و فنی*. تهران: میزان.
- امانی، تقی، (۱۳۸۳). *قوانین و مقررات حقوق مالکیت فکری (ملکی و بین‌المللی)*. تهران: بهنامی.
- امیری، حسین‌علی، (۱۳۸۸). *اجرای حقوق مالکیت صنعتی در مقررات سازمان جهانی تجارت و حقوق ایران*. تهران: میزان.
- ایمانی، عباس، (۱۳۸۲). «استثنای مهم حق مؤلف: «استفاده منصفانه» از اثر دیگری». *مجله پژوهش‌های حقوقی*، سال دوم، شماره ۳، بهار و تابستان: ۲۱۲-۱۹۳.
- آیتی، حمید، (۱۳۷۵). *حقوق آفرینش‌های فکری: با تأکید بر حقوق آفرینش‌های ادبی و هنری*. تهران: حقوق‌دان.
- بزرگی، وحید، (۱۳۸۵). «نقش حقوق مالکیت فکری در انتقال تکنولوژی: با اشاراتی به موافقت‌نامه تریپس». *فصلنامه پژوهش‌های تجارت جهانی*، سال اول، شماره ۲ و ۳: ۱۶۶-۱۳۹.
- حبیبی، سعید و زهرا شاکری، (۱۳۸۹). «تدابیر مرزی در حمایت از حقوق مالکیت فکری». *فصلنامه پژوهش‌نامه بازرگانی*، شماره ۵۷، زمستان: ۱۱۳-۸۷.
- حبیبی، سعید و زهرا شاکری، (۱۳۸۹). *دکترین استیفای حق در حقوق مالکیت فکری*. تهران: سمت.
- حجتی‌اشرفی، غلامرضا (تدوین‌کننده)، (۱۳۶۹). *مجموعه قوانین اساسی - مدنی*. تهران: گنج دانش.
- رحمانی، محمدصدیق، (۱۳۸۹). *حقوق مالکیت فکری سازمان‌های پخش صدا و تصویر*. تهران: مجد.
- زرکلام، ستار، (۱۳۸۸). *حقوق مالکیت ادبی و هنری*. تهران: سمت.
- سازمان جهانی تجارت، (۱۳۸۵). *اسناد حقوقی سازمان جهانی تجارت: نتایج مذاکرات تجاری چندجانبه دور اروگوئه*. گروه مترجمان. تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.
- سازمان جهانی مالکیت فکری، (۱۳۸۴). *بررسی مقایسه‌ای حقوق مالکیت فکری در سازمان جهانی تجارت و سازمان جهانی مالکیت فکری*. مترجم وحید بزرگی. تهران: شرکت چاپ و نشر بازرگانی.
- شیخی، مریم، (۱۳۸۵). «ضمانت‌اجراهای گمرکی نقض حقوق مالکیت صنعتی: مطالعه تطبیقی». *پژوهش‌نامه بازرگانی*، شماره ۴۱، زمستان: ۱۲۴-۹۱.

- صادقی، محسن، (۱۳۸۴). «حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای در موافقت‌نامه تریپس و حقوق ایران». *نامه حقوقی*، جلد ۱، شماره ۱: ۸۹-۶۵.
- صادقی، محمود و مریم شیخی، (۱۳۸۸). «اقدامات تأمینی و ضمانت‌اجرای مدنی حقوق مالکیت صنعتی: مطالعه تطبیقی». *فصلنامه حقوق*، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۳۹، شماره ۳، پاییز: ۲۳۷-۲۱۷.
- صادقی یارندی، سیف‌الله، (۱۳۷۵). «سیستم مالکیت معنوی در جمهوری اسلامی ایران از دیدگاه موافقت‌نامه جنبه‌های مرتبط با تجارت حقوق مالکیت معنوی (تریپس)». سخنرانی ارائه‌شده در همایش ملی بررسی حقوق مالکیت صنعتی در جمهوری اسلامی ایران و جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت معنوی در تجارت بین‌الملل، تهران، ۲۷-۲۶ آذر: ۷۸-۵۹.
- طارم‌سری، مسعود (مجری)، (۱۳۸۶). «بررسی لایحه قانون امور گمرکی از دیدگاه مقررات سازمان جهانی تجارت (مطالعه تطبیقی)». پژوهش انجام‌شده به سفارش انجمن علمی بازرگانی ایران.
- طارم‌سری، مسعود، (۱۳۷۵). «الزامات موافقت‌نامه راجع به جنبه‌های مرتبط با تجارت حقوق مالکیت معنوی و مقررات مربوط به اجرای حقوق مالکیت معنوی در ایران». سخنرانی ارائه‌شده در همایش ملی بررسی حقوق مالکیت صنعتی در جمهوری اسلامی ایران و جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت معنوی در تجارت بین‌الملل، تهران، ۲۷-۲۶ آذر: ۱۴۸-۱۲۷.
- فتحی‌زاده، امیرھوشنگ و وحید بزرگی، (۱۳۸۳). *بایسته‌های الحاق به سازمان جهانی تجارت در زمینه حقوق مالکیت فکری*. تهران: شرکت چاپ و نشر بازرگانی.
- معاونت حقوقی، امور مجلس و استان‌های وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (تهیه و تدوین)، (۱۳۸۹). *مجموعه قوانین و مقررات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و سازمان‌های وابسته*. تهران: خانه کتاب.
- مهدی‌زاده، حسین، (۱۳۸۹). *ثبت آثار ادبی و هنری و حمایت‌های قانونی*. تهران: مجد.
- میرحسینی، حسن، (۱۳۸۵). *مقدمه‌ای بر حقوق مالکیت معنوی*. تهران: میزان.
- قوانین و مقررات
- آیین‌نامه اجرایی قانون حمایت از پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای، (مصوب ۱۳۸۳).
- آیین‌نامه اجرایی قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، (مصوب ۱۳۵۰).
- آیین‌نامه اجرایی ماده ۳۳ قانون اصلاح پاره‌ای از قوانین دادگستری، (۱۳۸۴).
- آیین‌نامه اصلاحی قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب، (۱۳۸۱).
- قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی، (۱۳۸۶).
- قانون اساسی، (۱۳۵۸).
- قانون امور گمرکی، (۱۳۹۰).

قانون آیین دادرسی مدنی دادگاه‌های عمومی و انقلاب، (۱۳۷۹).

قانون تجارت الکترونیکی، (۱۳۸۲).

قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی، (مصوب ۱۳۵۲).

قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای، (مصوب ۱۳۷۹).

قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، (مصوب ۱۳۴۸) و اصلاحیه ۱۳۸۹ آن.

قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده)، (۱۳۷۵).

قانون مدنی، (۱۳۰۷).

قانون مسئولیت مدنی، (۱۳۳۹).

ب منابع انگلیسی

Matthews, Duncan, (2002). *Globalising Intellectual Property Rights: The TRIPs Agreement*. London and New York: Routledge.

Taubman, Antony, Hannu Wager and Jayashree Watal, eds, (2012). *A Handbook on the WTO TRIPs Agreement*. Cambridge: Cambridge University Press.

UNCTAD-ICTSD, (2005). *Resource Book on TRIPs and Development*. Cambridge: Cambridge University Press.

WIPO, (1997). *Implications of the TRIPs Agreement on Treaties Administered by WIPO*. Geneva: WIPO Publications.

WIPO, (2002). *Principles of Copyright: Cases and Materials*. Geneva: WIPO Publications.

WIPO, (2008). *WIPO Intellectual Property Handbook*. Geneva: WIPO Publications.

WTO, (2002). *The Legal Texts: The Results of the Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations*. Geneva: WTO Publications.

WTO, (2011). "Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights. WTO E-Learning Course". Available at

<http://etraining.wto.org/admin/files/Course_346/CourseContents/TRIPs-R4-E-Print.pdf>.

WTO, (2012). "WTO Analytical Index: Guide to WTO Law and Practice". Geneva: WTO Publications. Available at <<http://www.wto.org/english/res-e/booksp-e/analytic-index-e/trips-e.htm>>.